

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА**

Схвалено

Вченою радою ІН НАН України,
протокол № 8
від «11» вересня 2024 року

Затверджено

на засіданні відділу історичної етнології
ІН НАН України
протокол № 9

від «03» вересня 2024 року

В.о. завідувача відділу історичної етнології

 Марія ДЕМЧУК

Силабус з навчальної дисципліни

«Етнічна історія України в світлі даних антропології»,

що викладається у межах підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового)

рівня вищої освіти – доктора філософії – спеціальності

032 «Історія та археологія»

Львів 2024 р.

Силабус навчальної дисципліни «Етнічна історія України в світлі даних антропології»

Назва дисципліни	Етнічна історія України в світлі даних антропології
Адреса викладання дисципліни	Інститут народознавства НАН України, пр. Свободи, 15 м. Львів
Науковий відділ за яким закріплена дисципліна	Відділ історичної етнології
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	03 гуманітарні науки; 032 історія та археологія
Викладачі курсу	Сегеда Сергій Петрович, головний науковий співробітник ІН НАН України, доктор історичних наук, професор
Контактна інформація викладачів	sergij_segeda@ukr.net
Консультації з питань навчання по дисципліні відбуваються	Консультації в день проведення занять (за попередньою домовленістю). Також можливе проведення он-лайн консультацій з використанням платформи zoom чи google meet (для погодження часу проведення консультації слід написати на електронну пошту викладача).
Сторінка курсу	
Інформація про дисципліну	Курс розроблено на підставі даних сучасних антропологічних джерел, які дозволяють реконструювати основні етапи етнічної історії України.
Коротка анотація дисципліни	Курс «Етнічна історія України в світлі даних антропології» є нормативною дисципліною галузі знань 03 – гуманітарні науки, спеціальності 032 – історія та археологія, спеціалізації – етнологія, яка викладається в IV семестрі в обсязі трьох кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Мета та цілі курсу	Метою курсу є ознайомлення аспірантів з пізнавальними можливостями етнічної антропології як джерела історичної інформації, сучасними методами антропологічних досліджень, фізичними рисами давніх популяцій на теренах нашої держави, генетичними взаєминами творців археологічних культур різних історичних епох, витоками і антропологічним складом українського народу з урахуванням широкого комплексу морфо-фізіологічних ознак, що застосовуються в сучасній науці. Цілі курсу – навчити слухачів застосовувати антропологічні дані для висвітлення етногенетичної проблематики.
Література для вивчення дисципліни	Основна література: 1. Дяченко В.Д. Антропологічний склад українського народу. Порівняльне дослідження народів УРСР і суміжних територій. Київ, 1965. 2. Етнічна історія давньої України / Толочко П.П., Д.Н.Козак, Моця О.П., Мурзін В.Ю., Отрощенко В.В., Сегеда С.П. Київ, 2000. 3. Сегеда С. Антропологія: Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ, 2009

4. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу: етногенетичний аспект. Київ, 2001.

5. Сегеда С. Історична антропологія України. Львів, 2021.

Додаткова література:

1. Вовк Хв. Антропометричні дослідження українського населення Галичини, Буковини й Угорщини. Матеріали до українсько-руської етнології. Львів. 1908. Т. 10. С. 6–39..

2. Вовк Хв. Студії з антропології України / С.П.Сегеда, передне сл., комент., антрополог. терм. Київ, 2010 .

3. Данилова Е.И. Гематологическая типология и вопросы этногенеза украинского народа. Київ, 1971.

4. Дяченко В. Не тільки чорнії брови, карії очі (антропологічні типи на етнічній території українського народу). Віче, 1992, №4. С.114 – 122.

5. Зиневич Г.П. Очерки палеоантропологии Украины. Київ, 1967.

6. Єндик Р. Вступ до расової будови України. Ч.1. Мюнхен, 1949.

7. Історична антропологія та біоархеологія України. Київ, 2014, Вип. 1.

8. Круц С.И. Население территории Украины эпохи меди – бронзы. Київ, 1972.

9. Круц С.И. Антропологический состав населения территории Украины в эпоху камня, меди и бронзы. Археология Украинской ССР. Київ. 1985. Т. 1. С. 527-535.

10. Круц С.І. Антропологічний склад населення. Давня історія України. Т.1. Київ, 1997. С.374 – 383.

11. Круц С.И. Скифы степей Украины по антропологическим данным. Курганы Украины. Т. 5. Киев-Берлин, 2017.

12. Козак О.Д. Кияни княжої доби. Біоархеологічні студії. Київ. 2010.

13. Конча С. Індоевропейці: пізнання доісторії. Київ. 2017.

14. Литвинова Л.В. Населення Нижнього Подніпров'я 12 – початку 15 ст. Київ, 2012.

15. Нікінін О.Г., Кочкін І.Т., Відейко М.Ю. Карпатський напрямок неолізації Східної Європи: аналіз генетичного матеріалу. Трипільська культура: Пошуки. Відкриття. Світовий контекст. Київ. 2007. С. 137–138

16. Носов Ан. Матеріали до антропології України. Українці Кубані. Антропологія. Річник Кабінету антропології ім. Ф.Вовка. 1927. Київ. Т. I. 1928. С. 31–64.

17. Пастернак Я. Археологія України (Первісна, давня та середня історія України за похеологічними джелелами. Торонто, 1961.

18. Потехина И.Д. Население Украины в эпохи неолита и раннего энеолита по антропологическим данным. Київ, 1999.

19. Петров В. Походження українського народу. Київ, 1992.

20. Раковський І. Расовість словян. Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів.1919. Т. XVIII–XIX. С. 163–296

21. Рудич Т.О. Населення Середнього Подніпров'я I – II тисячоліття за матеріалами антропології. Київ, 2014.

	<p>22. Сегеда С. Антропологічний склад українців Східних Карпат. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: У 4 т. 1999. Т.1: Археологія та антропологія. С. 461 – 482.</p> <p>23. Сегеда С.П. Антропологічний склад давньоруського населення // Давня історія України: В 3 т. / За ред. П.П.Толочка. Т.3. Київ, с. 505 – 514.</p> <p>24. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу: новий погляд. Народна творчість та етнографія, 2001, № 5 – 6, с. 94 – 103.</p> <p>25. Сегеда С. Деякі питання походження та етнічної історії населення Русі-України за даними антропології. <i>Rutenica</i>. Київ. 2002. Т.1. С. 89–104</p> <p>26. Сегеда С. Антропологічні особливості українців (Аналіз концепції Ф.Вовка). Вісник НАН України, 2003, № 12. С. 20 – 28.</p> <p>27. Сегеда С. Найдавніші історичні витоки слов'янства за даними антропології. Народна творчість і етнографія, 2005, № 6. С.18 – 23.</p> <p>28. Сегеда С. У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України. Київ, 2012.</p> <p>29. Старовойтова Р.А. Этническая география Украинской ССР. Київ, 1979.</p> <p>30. Чубинский П.П. Труды этнографо - статистической экспедиции в Западно - Русский край. Т.7. Санкт-Петербург, 1872.</p> <p>31. Chekanowski J. Czlowiek w czasie i przestrzeni. Warszawa, 1967.</p>
Тривалість курсу	90 год.
Обсяг курсу	16 години лекцій, 14 годин семінарських занять та 60 години самостійної роботи
Очікувані результати навчання	<p>Після завершення курсу здобувачі ступеня доктора філософії повинні знати: методи і підходи, що їх застосовують в сучасній етнічній антропології для отримання інформації історичного характеру; понятійний апарат і фахову термінологію в царині антропології та споріднених з нею розділів молекулярної генетики; динаміку антропологічних типів на теренах України від доби верхнього палеоліту до сучасності; антропологічний склад українського народу і місце українців на антропологічній мапі Євразії; локальні антропологічні варіанти на етнічній території українського народу; генетичні витоки українців в світлі даних антропології.</p> <p>Передбачається, що в кінцевому результаті слухачі будуть вміти: оперувати основними термінами та поняттями етнічної антропології; застосовувати антропологічні дані для вивчення та аналізу давніх і сучасних культурно-історичних явищ; дати характеристику антропологічних особливостей людності України доби палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту-бронзи, раннього залізного віку та раннього середньовіччя; визначати основні морфологічні компоненти, на основі котрих сформувався антропологічний склад українського народу; знаходити і аналізувати витоки антропологічних особливостей населення основних історико-етнографічних регіонів України</p>
Ключові слова	Антропологія, історична антропологія, антропологічні ознаки, етнос, етногенез, етнічні процеси, етнічна історія
Формат курсу	Очний

Теми	<ol style="list-style-type: none"> 1. Антропологічні дані як джерело етногенетичної інформації 2. Програма і методи досліджень в царині етнічної антропології 3. Найдавніша людність України за даними антропології (доба палеоліту – неоліту) 4. Антропологічні особливості племен епохи енеоліту – доби бронзи на теренах України 5. Кімерійці, скіфи, сармати, племена черняхівської та салтівської культур в світлі антропологічних даних 6. Людність доби Київської Русі, пізнього середньовіччя та ранньомодернового часу за даними антропології 7. Антропологічний склад українського народу 8. Етногенез та антропологічні витоки українців в світлі сучасних наукових даних
Підсумковий контроль, форма	Залік у кінці семестру, комбінований (письмовий, тестовий)
Пререквізити	Необхідною передумовою для засвоєння курсу є наявність в аспірантів базових знань з історії, археології, етнології, біології , достатніх для сприйняття категоріального апарату антропології і синтезу різnorodних джерел етногенетичної інформації
Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу	У процесі викладання дисципліни будуть застосовуються навчально-методичні прийоми роботи з колективом та окремими слухачами, що ґрунтуються на загальних принципах наукового пізнання; інтерактивні лекції; презентації; практичні заняття у формі семінару; індивідуальні і колективні консультації; заохочення слухачів до інтенсивної самостійної роботи з науковою літературою; перевірка рефератів і співбесіди зі слухачами
Необхідне обладнання	Проектор та ноутбук.
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Оцінювання знань аспірантів буде здійснюватися за 100-бальною шкалою. При виведенні загальної оцінки братимуться до уваги результати поточного та підсумкового контролю, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Відвідування лекцій та участь в їх інтерактивній частині як важлива складова навчального процесу – 15 % – Активність під час обговорення окремих питань навчальної дисципліни і дискусіях на семінарських заняттях – 20 % – Своєчасність і якість виконання завдань для самостійного опрацювання поза межами аудиторних занять – 15 % <p>Письмовий та тестовий диференційований залік після завершення курсу – 50 %</p>
Питання до заліку чи екзамену.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Первісне заселення теренів України людьми сучасного фізичного типу 2. Антропологічний склад племен Надпоріжжя доби мезоліту 3. Соціальна організація, рівень знань та ідеологічні уявлення людності України епохи палеоліту-мезоліту 4. Фізичний тип племен дніпро-донецької культури епохи неоліту 5. «Прабатьківщина» і найдавніші антропологічні витоки слов'ян 6. Творці археологічних культур енеолітичної доби на теренах України за даними антропології 7. Походження і антропологічний склад племен трипільської культури.

	<p>8. Проблема походження індоевропейців в світлі даних антропології</p> <p>9. Фізичний тип і етнічний склад людності України в добу бронзи</p> <p>10. Кіммерійці, скіфи та сармати за даними антропології</p> <p>11. Етнічна ситуація на теренах України в I пол. I тис. н.е. (антропологічні аспекти)</p> <p>12. Племена салтово-маяцької культури: етнічний та антропологічний склад</p> <p>13. Етнічна ситуація на теренах України в давньоруський час</p> <p>14. Взаємостосунки русичів з тюркомовними племенами степової зони (протоболгарами, печенігами, половцями) в світлі даних антропології</p> <p>15. Фізичний тип мешканців козацьких містечок в добу пізнього середньовіччя і ранньомодерновий час</p> <p>16. Антропологічне районування України як відображення давніх етногенетичних процесів</p> <p>17. Українці на антропологічній мапі Європи</p> <p>18. Походження українського народу в світлі даних антропології.</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.